

## Tartalom

A kategóriák, fogalmak és szimbólumok gondolkodásunk, kommunikációnk alapvető elemei. Mik ezek, mik a legfontosabb jellemzőik? Hogyan befolyásolja a gondolkodásunkat a környezet (kontextus) és a magyarázat (interpretáció)? A nyelv néhány fontos és érdekes jellemzője. Mire érdemes vigyázni mindezekkel kapcsolatban?

## Megjegyzés

Közepesen hosszú téma, viszonylag sok apró betűs résszel. A kategóriákon, fogalmakon és társaikon túl az ember gondolkodásáról is megtudhatunk belőle néhány fontos és érdekes dolgot. Azért is hasznos, mert felhívja a figyelmet gondolkodásunk néhány buktatójára, melyek miatt hamis képet alkothatunk a világról, valamint néhány bevett módszerre, melyekkel az embereket befolyásolni szokták.

# Fogalmak, szimbólumok, jelentés

(Azonosító: 014; Változat: 01)

## Pozíció a műben

Előszó

A világ működése

Bevezetés

Elvek

Alapok

Megismerés

A megismerés módjai

## Fogalmak, szimbólumok, jelentés

Egyszerűség és bonyolultság

A megismerés buktatói

Véletlenszerűség és rendezettség

Metafizika

A világ építőkövei

A világ mélységei

Elvarratlan szálak

Élet

Elme

Ember

Társadalom

Egység

Program

Az ember élete

1. Kategóriák, fogalmak .....	2	—
1.1. A kategorizálás, fogalomalkotás haszna és tulajdonságai .....	2	
1.2. A kategorizálás, fogalomalkotás gyengéi, hátrányai, veszélyei .....	3	1
2. Szimbólumok .....	5	
3. Besorolás, értelmezés, minősítés .....	5	—
4. A kontextus hatása .....	6	
5. Az interpretáció hatalma .....	8	2
6. Nyelv .....	8	
7. A buktatók elkerülése \$ .....	9	—

## 1. Kategóriák, fogalmak

### 1.1. A kategorizálás, fogalomalkotás haszna és tulajdonságai

**A világ minden jelensége egyedi, de az emberek ezeket kategorizálják, osztályokba, fogalmak alá sorolják. Ezt azért teszik, hogy megkönnyítsék a megértést és a dolgok kezelését.**

Az információ világában, és a jelek szerint a mikrovilágban, az atomok, molekulák szintjén is vannak tökéletesen egyforma jelenségek. Például az egyik fájll vagy elektron lehet éppen olyan, mint a másik. A fenti megállapítás a makrovilág jelenségeire vonatkozik.

Például minden fa különböző, mégis mindegyiket fának nevezzük.

**A fogalmak alá sorolásnak több tulajdonsága van.**

- A besorolás egy, a fogalomra jellemző **tulajdonsághalmaz** alapján történik. Egyúttal, amit már a fogalom alá soroltuk, arról feltételezzük, hogy az adott tulajdonságokkal rendelkezik.

Például fának körülbelül azt nevezzük, aminek törzse, ágai, levelei vannak, és így tovább. Egyúttal, ha valamiről azt halljuk, hogy az egy fa, valami ilyesmi jelenik meg a képzeletünkben.

- Egyes dolgokkal **összefüggésbe hoznak**, más dolgoktól **elkülönítenek**.

Például, ha valakiről megállapítjuk, hogy liberális (ami egy olyan fogalom, ami az ember gondolkozásmódját jellemzi), akkor a liberálisokra jellemző tulajdonságok mellett azt is könnyen feltételezhetjük, hogy az emberünk a többi liberálissal többet érintkezik, közősek az érdekei, vitás helyzetekben velük tart, stb... Ugyanakkor ennek az ellenkezőjét vélhetjük róla a konzervatívokkal kapcsolatban.

- A besorolás **többszintű** lehet.

Például a fa fogalmát tovább bontjuk fajta szerint, például fenyőfára, nyárfára, stb...

A világról azután nagyrészt nem konkrétumokban, hanem **a fogalmaink segítségével gondolkozunk**. Ezért a gondolkozásunkra is alapvető hatással van az, hogy milyen fogalmakat használunk, hogyan történt a dolgok fogalmak alá sorolása.

## 1.2. A kategorizálás, fogalomalkotás gyengéi, hátrányai, veszélyei

**A kategorizálásban, fogalomalkotásban gyakran jelentős bizonytalanság, szubjektivitás, önkényesség van.**

Például nem könnyű pontosan meghatározni, hogy mik legyenek azok a tulajdonságok, melyek meghatározzák, hogy valami fa-e. Az is előfordul, hogy ugyanazt a dolgot **az egyik fogalmi rendszerben az egyik, a másikban a másik fogalom alá sorolják, vagy a fogalmi rendszer fejlődése során kerül át egyik kategóriából a másikba**. Például a Plútót egy ideig bolygónak neveztük, újabban pedig egy másik kategóriába, a törpebolygók közé soroljuk. Mi több, **azonos fogalmi rendszeren belül sem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy az egyik ember ugyanazt érti adott fogalom alatt, mint a másik**. Például sohasem lehetünk benne biztosak, hogy az, hogy „kék”, vagy az, hogy „fáj” ugyanazt az érzést jelenti mindenkinek.

A fogalmi és szimbólumrendszerek átgondoltsága, logikussága nagyban megkönnyítheti a megértést, és a dolgok kezelését. A **fogalomalkotás**, fogalmi rendszerek kidolgozása, szimbólumok alkotása, és a különféle módszertanok kidolgozása ezért **nehéz és fontos** feladat.

A **fogalmi és szimbólumrendszereknek** megvannak a **gyengéi**:

- A fogalmi rendszerek gyakran **organikus képződmények**, vagyis nagyrészt racionális tervezés nélkül, menet közben, a használat során alakulnak ki, formálódnak – emiatt felépítésükben sok lehet a logikátlanság, következtelenség. Az organikus tervezésről bővebben lásd a 'Rendezettség' témában.
- A világ és az ismereteink is változnak, így a kategória- és fogalmi rendszerek is **elavulhatnak**. Ennek ellenére gyakran nem alkotunk új rendszereket, hanem a régieket foltozgatjuk, így egy idő után sok lesz bennük a maradvány. Például az atomról is, ami oszthatatlant jelent, kiderült, hogy nagyon is osztható. Egy másik, kevésbé ismert példa a csillagok színképosztályainak betűkkel történő elnevezése, melyet kezdetben logikusra terveztek, az újabb felfedezések tükrében viszont teljesen logikátlanná vált, mégis az eredeti formában használják tovább.

A fogalmak és szimbólumok használata igen praktikus és kényelmes, viszont nem szabad elfelejteni, hogy a valóságnak csak egy – gyakran tökéletlen – leírását, modelljét adják.

Ügyelnünk kell rá, hogy használatuk közben **ne szakadjunk el a valóságtól.**

**Az emberek** szeretik egyszerűsíteni a világot. Ennek egyik megnyilvánulása, hogy **szeretnek sarkítani**, szeretik a dolgokat minél kevesebb, minél eltérőbb kategóriába sorolni, a kategóriákat pedig homogénnak, tagjaikat egyformáknak tekinteni.

Ezáltal kevesebb kategóriát kell észben tartani, egymástól jobban meg lehet különböztetni őket és az alájuk sorolt dolgokat. Ennek szélsőséges, de közkedvelt esete, amikor **két kategóriát** alakítunk ki. Jellemző példa a nemiség kérdése, amikor szeretjük tudni, hogy valaki férfi vagy nő, heteroszexuális vagy homoszexuális. Ez a fajta kategorizálás jelenik meg egyébként a digitális technika kettes számrendszerében is, abban, hogy az információt 0-kká és 1-ekké (a két kategória) alakítjuk, ahol azért jó a kevés kategória és nagyfokú különbség, mert az információ így nehezen torzul – ellentétben az analóg jelekkel, melyek a zaj és a hibák miatt könnyen elcsúszhatnak az eredeti értéküktől. Lásd ehhez ‘A szexualitás összetettsége’ és a ‘Véletlenszerűség’ témákat.

**A világ dolgai azonban nem mindig kategorizálhatóak jól. Gyakran átmenetet alkotnak, több dimenzióban mérhetőek, keverékek vagy teljesen egyediek. A legtöbbször a kategóriákon belül is marad változatosság.**

A nemiség jellemzői tehát átmenetet alkothatnak. A több dimenzióban mérhetőségre példa az, ahogyan az emberek a szabadság kívánatosságáról külön politikai és gazdasági dimenziókban gondolkodnak. (Így politikailag lehet valaki konzervatív, befelé forduló és a hatalmat tisztelő, de egyszersmind a szabadság híve gazdaságilag, vagyis a vállalkozás szabadságának híve, olyan, aki csökkenteni szeretné az állam szerepét a gazdaságban, stb...) A keverékekre példa, ahogyan az embert egyszerre többféle motiváció mozgatja, így az éhség, az etikusság és a sikervágy. Az egyediséghez pedig fel lehet hozni az Eiffeltornyot vagy a Kínai Nagy Falat.

Lásd ezekhez a ‘Bal oldal - Jobb oldal’, a ‘Forma, öntudat, motivációk és érzelmek’ és ‘Az emberek gondolkozása’ témákat.

**A fogalmak teremteni is képesek, legalábbis az ember fejében.** Ha kitalálunk, használunk egy fogalmat, az önmagában azt sugallja, hogy a valóságban is van egy neki megfelelő, jól körülhatárolható jelenség.

Ilyen például, amikor nevet adunk egy betegségnek – közben lehet, hogy jobb lenne az ide sorolt eseteket szétosztani más betegségek között, vagy a normalitás egy fokozatának tekinteni. Különösen jellemző ez a pszichológiában, ahol a tünetek nem kézzelfoghatóak.

Lásd ehhez még a ‘Forma, öntudat és gondolkodás’ témában a társadalmi konvenciókról mondottakat. (Például a hét, mint hét nap, fogalma is az objektív valóság részének tűnhet, pedig nem az.)

## 2. Szimbólumok

### A szimbólumok önmagukon túli jelentést hordozó dolgok, jelképek.

A szimbólumok gyakran fogalmakat jelképeznek. Ilyen például a kimondott vagy leírt „fa” szó. Ennél azonban összetettebb és elvontabb jelentésekkel is bírhatnak, gondoljunk csak a különféle közlekedési táblákra, jelzésekre.

A szimbólumoknak maguknak is **sokféle fajtája** van. Lehetnek hangok (pl. a kimondott szavak), grafikus jelek (pl. a leírt szavak, piktogramok, a szív forma), tárgyak (pl. egy korona, zászló), de akár színek is (pl. a vörös szín, ami több mindent jelképezhet az érzelmektől a munkásmozgalomig).

A **szimbólumok**, és az általuk jelképezett **jelentés** gyakran **szorosan összekapcsolódnak**. Például, aki ismeri a „fa” szó jelentését, nemigen tudja azt pusztán hangokként érzékelni, anélkül, hogy fel ne idéződjene benne a jelentés. (Magunkon is megfigyelhetjük, hogy ez hogyan alakul ki, amikor idegen nyelvet tanulunk.) Ez aztán meg is terhelhet bizonyos szimbólumokat, melyek pedig önmagukban, a jelentés nélkül közömbösek lennének. Például akinek kellemetlenségei voltak a kommunizmus alatt, könnyen elképzelhető, hogy nem szívesen öltözik pirosba később sem.

## 3. Besorolás, értelmezés, minősítés

A **besorolás** az, amikor egy konkrét jelenséget valamilyen fogalom alá rendelünk. Például, amikor egy növényről megállapítjuk, hogy fa.

Az **értelmezés** a szimbólumok jelentésének kiolvasása. Például, amikor a „fa” szóról megállapítjuk, hogy fát jelent.

A **minősítés** egy adott helyzet jelentésének megállapítása. Például amikor arról a tényről, hogy valaki embert ölt megállapítjuk, hogy büntett vagy hőstett. A besorolást és a minősítést röviden úgy is hívom, hogy egy dolgot valaminek felfogunk.

Mindezek, hasonlóan a fogalmak elhatárolásához, gyakran bizonytalanok.

A határeseteket nehéz besorolni. Például lehetnek olyan növények, melyekről nem könnyű eldönteni, hogy fák vagy bokrok. Az értelmezéssel is meggyűlhet a bajunk, például, ha nem vagyunk elég gyakorlottak, bizonytalanok lehetünk abban, hogy egy közlekedési tábla mit jelent. A minősítés bizonytalanságára példa, amikor egy bíróságnak azt kell eldöntenie, hogy egy emberölés szándékos volt vagy sem.

## **Az, hogy valamit hogyan sorolunk be, értelmezünk, minősítünk, sokat számíthat.**

Ami az értelmezést illeti, nem kell sokat magyarázni, mivel járhat, ha rosszul értelmezünk egy közlekedési táblát.

A besorolás és minősítés kapcsán más szavakkal úgy is mondhatjuk, hogy az, hogy minek nevezünk egy dolgot, nagy jelentőséggel bírhat.

A **besorolás, minősítés** a fejünkben az adott fogalomhoz illetve jelentéshez kapcsolódó **tulajdonságokkal ruházza fel a dolgot**. Ez alapján egészen **más lehet** a dologhoz kapcsolódó **elvárt viselkedés, a dolog megítélése és a következmények** is, holott a dolog egyébként ugyanaz. Például nem mindegy, hogy valaki „egyéniség” vagy „deviáns”, „normális” vagy „elmebeteg”, „győztes” vagy „vesztes”, „hős” vagy „gyilkos”, illetve hogy egy férfi és egy nő „házas” vagy sem. Bizonyos esetekben kevésen múlhat és szubjektív lehet, hogy hová soroljuk be a dolgokat.

A besorolás megváltozása nemcsak a bizonytalanságok miatt következhet be, lehet egészen határozott és rutinszerű is. Ilyen például, amikor a húst egy darabig az állat részének tekintjük, a tényérunkon viszont már ételként nézünk rá. Ezzel átalakul a dolog lényege, azaz **átlényegülés** történik, és egyúttal a vele kapcsolatos dolgok, így a hozzá kapcsolódó elvárások, a vele való viszonyunk is megváltozik. Egy másik példa az, hogy hogyan tekintünk egyes élethelyzetekre: ugyanazt a szituációt láthatjuk gondnak, de észrevehetjük benne a lehetőséget is. A problémák átértelmezése gyakran segíthet rajtunk. Az átlényegülés, mint látható, igen praktikus lehet.

Végül, magának a fogalomnak a jelentése is megváltozhat, attól függően, hogy miket sorolunk alá. β

## **4. A kontextus hatása**

A kontextus valaminek a környezete.

### **A dolog környezete gyakran jelentős hatással van rá, hogy hogyan érzékeljük, minek fogjuk fel, hogyan értelmezzük a dolgot.**

Néhány példa:

- Háborúban az emberölés könnyebben minősülhet hőstettnek, mint békében.
- Egy cirkuszban normális, ha egy embert bohócruhában látunk, egyébként nem az.
- Az, hogy ki számít sikeresnek, mi számít elfogadható életszínvonalnak, nagyban attól függ, hogy a környezetünkben ki mennyire sikeres, hogyan él.
- Egy piros fény más jelent az utakon, mint a vigalmi negyedben.

A kontextus tehát besorolással, minősítéssel jár. (Emlékezzünk, hogy a fogalmak bizonyos dolgokkal összefüggésbe hoznak, így az alájuk történő besorolás kontextust teremt.)

A kontextus szerepéről az érzékelésnél lásd a 'Forma, öntudat és érzékek' témát.

1

## A megfigyelő belső állapota is jelentős hatással lehet a dolgok érzékelésére és felfogására.

Ennek két kiemelt mechanizmusa van.

2

### 1) Keretbe foglalás (Framing)

Ez azt jelenti, hogy, a dolgok érzékelése, felfogása függ attól a mentális kerettől, melyben a dolgot szemléljük – vagyis attól, ami a saját fejünkben van.

3

Így többek között függhet gondolkozásunk megszokott kerékvágásától, attól, hogy éppen mi jár a fejünkben, személyiségünktől és hangulatunktól. **Például** egészen másképp értelmezhetjük ugyanazt az eseményt, mint más, ha egy politikai tábor tagjaként elfogadjuk annak ideológiáját, vagy közvetlenül azután, hogy meghallgattunk egy beszédet, mely a dolgok egy bizonyos értelmezését, szemléletmódját tárta elénk. Hasonlóan, érzékeny vagy lehangolt emberként könnyebben tekinthetünk egy megjegyzést sértésnek, amit más észre sem vesz.

4

Az embereknek **különbözik** ez a mentális kerete, ezért is látják másképp a dolgokat, de egy emberben is **változékony**, hogy mi van belül. Jobb hangulatban például nehezebben sértődünk meg.

Az, hogy ez a folyamat automatikusan zajlik, egyrészt **megkönnyíti az életet**, hiszen rögtön adva van egy értelmezési keret, amin nem kell törni a fejünket. Viszont ez a keret könnyen bizonyulhat egyoldalúnak, hamisnak, ami nagyban **torzíthatja a gondolkodásunkat**.

5

### 2) Élesítés (Priming)

Ilyenkor előre felkészíti, érzékenyebbé teszi az embert egy dologra valami.

6

Például, ha hallunk egy szót, az utána könnyebben jut eszünkbe, ha magunk is mondani akarunk valamit. De az ember saját gondolatai, érzései is képesek erre: például ha egy dologgal sokat foglalkozunk, így azzal, hogy valamilyen betegségben szenvedünk, vagy általában, hogy milyen baj érhet bennünket, könnyen ezeknek a jeleit láthatjuk mindenben.

7

## A megfigyelő külső környezete is hatással van az érzékelésre és felfogásra.

Ilyen az, ahogyan a társadalom, többek között a neveltetés, a vallás, a politika, a média alakítja az ember gondolkozását, mentális keretét, világnézetét.

8

Ez gyakran **szándékos**. A gondolkozásmódunk megváltozásával aztán sok mindennel kapcsolatban megváltoztathat a véleményünk, viselkedésünk, az ezt előidézők szándékainak megfelelően. Ilyen, amikor a politikai foglyokat ideológiai átnevelésnek vetik alá. ß

Lásd ehhez a 'Forma, öntudat és gondolkodás' témát, ami az érzékelést illeti pedig például a 'Forma, öntudat és érzékek' témában a figyelem irányítását.

## 5. Az interpretáció hatalma

Az interpretáció valaminek a magyarázását, tálalását jelenti.

**Aki valamit (pl. egy üzenetet, szöveget, művet) magyaráz, annak lehetősége van a dolog jelentésének befolyásolására. A jelentést gyakran alakítják önös érdekekből, azért, hogy az embereket manipulálják.**

Ennek a lehetősége abból fakad, hogy általában nehéz, és nem is célszerű a dolgokat teljes precizitással megfogalmazni, ezért gyakran hagyják meg őket bizonyos fokig általánosnak, nyitottnak, homályosnak.

Jellemző **példa** a nagy tekintélyű, homályosan megfogalmazott művek, mint a Biblia vagy a Korán, melyekből gyakorlatilag mindent meg lehet magyarázni. De hasonlóak a diplomatikus, politikai nyilatkozatok, ahol praktikus, ha az ember többértelműen fogalmaz, így akárki is hallja, és akárhogyan is alakulnak a dolgok, a nyilatkozó ki tudja magyarázni magát. Van olyan is, hogy az általánosság nem önös érdekeket szolgál, például a jogban, ahol nem lehet minden élethelyzetre szabályt alkotni, ezért meg szoktak hagyni bizonyos szabadságot a jogalkalmazóknak. Hasonlóan jóindulatú lehet az a homályosság, mely egyes műalkotásokat jellemez, ez ugyanis gondolkozásra, vitára készíti a közönséget.

Egy érdekes párhuzam: bizonyos értelemben **a biológiai forma is szimbolizál, interpretál**. Ez azt jelenti, hogy a külvilág jelenségeit és testi állapotainkat nem a maguk nyers valójában érzékeljük, hanem „lefordítva”, „megmagyarázva”. Például a kétség érzetének semmi köze sincs ahhoz a bizonyos elektromágneses sugárzáshoz, amit kékként érzékelünk, a kétség érzete egy „szimbólum”. Hasonlóan, a fájdalom azt magyarázza el, „interpretálja” nekünk, hogy valami baj történt a testünkkel, amin jó lesz segítenünk és legközelebb elkerülnünk. Ez a helyzet az összes belénk programozott kellemes és kellemetlen érzéssel, legalábbis a biológiai forma által beültetettekkel. Ezekhez lásd a 'Forma, öntudat és érzékek' témát.

## 6. Nyelv



A nyelv a gondolatok, érzések feldolgozásának, kifejezésének és közvetítésének egy eszköze. Sok érdekes jellemzője van neki.

A **nyelvi közlés** elsődleges célja az, hogy ugyanaz a gondolat jelenjen meg a másik ember fejében, ami a miénkben. Ezt azonban nem könnyű elérni. A gondolatok, érzések nagy része is egyedi, akár csak a világ dolgai. Ezeket kategóriákba bontjuk és kódoljuk (szavak, mondatok), majd egy zajos csatornán át (beszéd, írás) közvetítjük, végül a fogadó dekódolja azokat. Ennek a folyamatnak minden szakaszában történhetnek hibák, módosulhat a jelentés.

A nyelv azonban a **gondolkozás eszköze is**. Az ember általában akkor is lefordítja a gondolatait szavakra, mondatokra, ha csak magában gondolkodik. A gondolkodásnak, a gondolatok, érzések kifejezésének egyébként vannak **más eszközei** is, például a vizualizáció, rajzolás, zene és általában a különböző művészeti formák.

Az említett hibák ellen véd a nyelvre jellemző **redundancia**, az, hogy a nyelvi forma a hordozott jelentés információtartalmának megjelenítéséhez szükséges jelmenyiségnél lényegesen többet tartalmaz. Ezért értjük meg egy mondat tartalmát zajos környezetben, ezért nyugyok kisépek kionavslí ezt a mtoandot, és ezért lehet a szöveges fájlakat olyan jól tömöríteni számítógépen.

A nyelvi közlések önmagukban általában meglehetősen hiányosak, egyúttal **kiterjedt mögöttes tudást feltételeznek** a befogadó részéről. Például, amikor azt mondja valaki, hogy „esik”, általában nem a tözsidei árfolyamok, vagy egy lehulló téglá jut az eszünkbe, hanem az, hogy kint az utcán apró cseppekben víz hull alá az égből. Ezek a dolgok az embereknek maguktól értetődnek, viszont ahol nincs meg ez a tudás, ott a nyelvi közlések gyakran kétértelműek. Ezért is nehéz olyan programot írni, amely értelmezni is tudja a szövegeket.

A fogalmakkal kapcsolatban elhangzott, hogy gyakran szubjektív, választás kérdése, hogy hol húzzuk meg a határt közöttük. Egyfelől ez okozza a **nyelvek különbözőségét**. Például a magyar „tanul” fogalom angolul ketté van bontva „study”-ra és „learn”-re. Hasonló a helyzet az „ö”, és a „he” és „she”, a „csinál”, és a „do” és „make” esetén. Ezen túl a szavak összefüggései is különböznek. A magyarban például érzékelhető a közös eredet a „kör”, „kerék”, és „kert” szavakban, míg az angolban nem sok közöset találunk abban, hogy „circle”, „wheel” és „garden”. Továbbá a nyelvek nyelvtana, logikája is eltérő, elég csak arra utalni, hogy a magyarban 3 igeidő van, az angolban meg sokkal több.

A nyelvek különböző fogalmaikkal, a szavak közötti eltérő összefüggéseikkel, logikájukkal különböző dolgokra irányítják rá a figyelmünk, különbözőképpen formálják gondolkodásunkat. **A nyelvtanulás** tehát nemcsak azért hasznos, mert jobban tudunk kommunikálni, új kultúrákat ismerünk meg, hanem **a gondolkodásunkat, általános világlképünket is gazdagítja**.

## 7. A buktatók elkerülése §

Ebben a témában számos, a fogalmakhoz, szimbólumokhoz, jelentéshez kapcsolódó buktatóra hívtam fel a figyelmet. Hogy ezeket elkerüljük, a következőket lehet tenni:

- Lássuk a jelenségek egyediségét, összetettségét ismerjük a kategorizálás tulajdonságait. Különösen ne feledkezzünk meg az ember sarkításra való hajlamáról. Legyünk

tudatában, hogy a kategóriákon belül is létezhet változatosság, és ha a dolgok egyedisége megköveteli, legyünk képesek több kategóriában vagy kategóriáktól mentesen gondolkozni.

- Ne csak a megszokott, kívülről adott, merev kategóriák, fogalmak alapján gondolkozzunk. Legyünk nyitak az új kategóriákra, a dolgok átsorolására, legyünk képesek magunk is a kategorizálásra, besorolásra, minősítésre.
- Legyünk tudatában, hogyan alakítja a gondolkozásunkat a kontextus és az interpretáció, hogy ezt hogyan használják fel a befolyásolásunkra. Legyünk képesek a dolgokat önállóan megérteni, és törekedjünk rá, hogy ne lehessen félremagyarázni, amit mondunk.
- Ne vesszünk el a fogalmakban, szimbólumokban. Tartsuk szem előtt a valóságot. Ne feledjük, attól még, hogy valaminek neve van, nem biztos, hogy létezik.